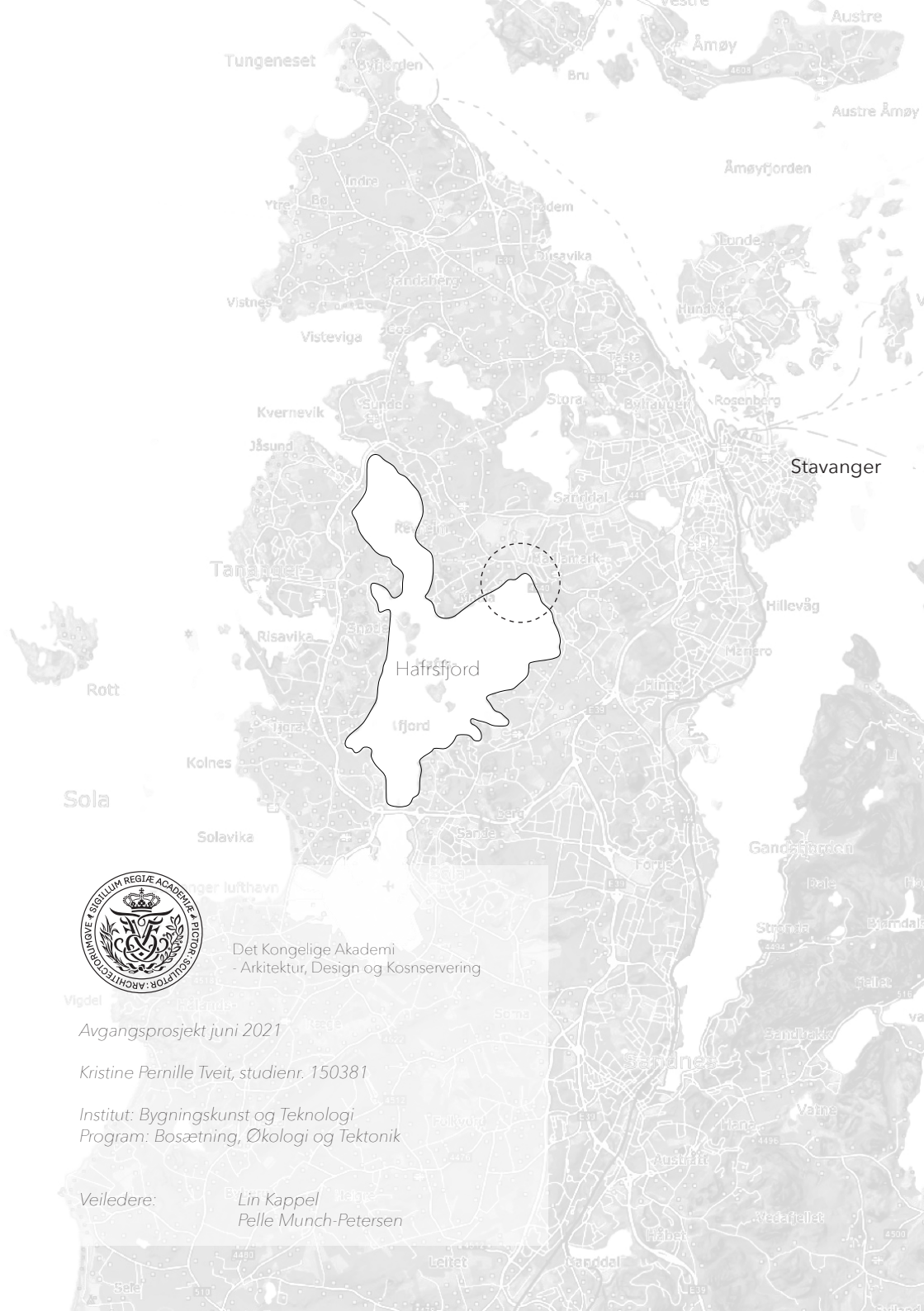

HARALDHEIM

Et kulturhus med historisk forankring

Kristine Pernille Tveit
Bosætning, Økologi og Tektonik

Det Kongelige Akademi
- Arkitektur, Design og Konservering

Avgangsprosjekt juni 2021

Kristine Pernille Tveit, studienr. 150381

Institut: Bygningskunst og Teknologi
Program: Bosætning, Økologi og Tektonik

Veiledere:
Lin Kappel
Pelle Munch-Petersen

INNHOOLD

Intro

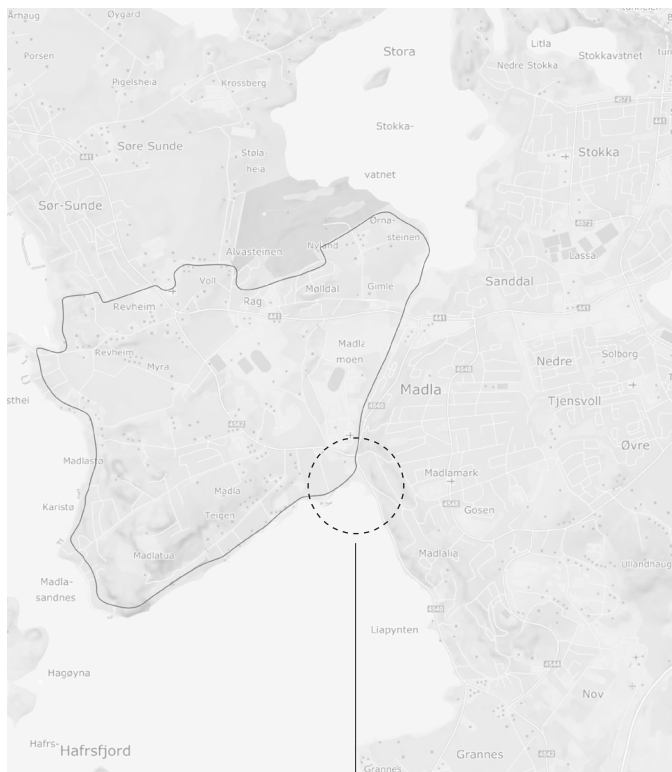
Haraldheim	5
Teori	6
Stedsidentitet	9

Stedet

Møllebukta	13
Møllebekken	16

Oppgaven

Avgrensning	21
Arkitektonisk potensiale	
Jærhuset	25
Materialer	27
Klimasoner	29
Veiledende leveringsmateriale	33
Veiledende romprogram	33
Kilder	34

Madlaturen
Turstien som går forbi Møllebukta

HARALDHEIM

Prosjektet innskriver seg i Møllebukta, en liten bukt med sandstrand i den indre delen av Hafrsfjorden i bydelen Madla i Stavanger. Dette er et sted med historie som går tilbake til vikingtiden. Ifølge tradisjon var det her slaget ved Hafrsfjord fant sted i år 872 og Norge ble samlet til ett rike.

Haraldheim er et kulturhus som skal formidle Møllebuktas historie og identitet, forbinde seg til stedets omgivelser og samle mennesker med ulik bakgrunn og interesser.

- Formidle:** Prosjektet skal formidle kulturhistorien til stedet gjennom arkitektur og program. Arkitekturen tar utgangspunkt i lokal Jærsk byggeskikk og formidler kulturhistorien gjennom bl.a. bruk av lokale materialer. Programmet viser til rom med utstillinger som formidler historien gjennom lyd, bilder og evt. lokal kunst. Det vil også være en cafe som serverer norsk mat og et sted hvor man kan leie utstyr til forskjellig vannsport. Programmet består av kulturhistorie, vann- og matkultur.
- Forbinde:** Kulturhuset skal forbinde seg til omgivelsene. Det skal være et tilskudd som spiller sammen og rammer inn naturomgivelsene i Møllebukta. Prosjektet kobler seg på turstien som går langs kysten og inn mot Stokkavannet.
- Samle:** Turgåere, vannsportsentusiaster, turister og skoleelever er hovedbrukerne av kulturhuset. Det blir et sted hvor man kan samles med ulik bakgrunn og interesser; et stoppested på turen for å ta en kopp kaffe eller spise dagens rett, et sted hvor man kan dyrke interessen sin for vannsport, et sted man kommer for å lære om stedets kulturhistorie eller et sted man besøker for å oppleve det naturskjønne området og et moderne Jærhus.

Harladheim:

Harald: Harald Hårfagre kjempet i Slaget ved Hafrsfjord og erobret Rogaland. Han ble fremstilt som vestlandskongen, men regnes også som den første kongen over hele Norge.

Heim: nynorsk for "hjem", brukt i distriktet Jæren.

TEORI

Prosjektet tar utgangspunkt i to teorier som begge fokuserer på forholdet mellom mennesker og stedet. Begge teorier legger vekt på at det menneskeskapte må formes slik at det blir del av det naturskapte og dermed sammen kan utgjøre en helhet.

Genius loci

Den norske arkitekten Christian Norberg-Schulz (1928 – 2000) har arbeidet mye med forholdet mellom arkitektur og sted. Han legger blant annet stor vekt på at arkitekturen må ta hensyn til og utformes slik at den bevarer stedets genius loci. Med andre ord stedets ånd, identitet, rom, karakter og atmosfære.

Norberg-Schulz påpeker viktigheten av at det som er menneskeskapt (arkitekturen) må innrette seg etter det som er naturskapt (stedets genius loci) slik at ethvert sted bevarer sin genius loci. Dersom arkitekturen tilspasser seg til naturen blir arkitekturen et middel for å vise menneskene hvor de er.

Kritisk regionalisme

Den britiske arkitekten Kenneth Frampton legger til grunn at lokal kultur er i ferd med å bli "vasket" ut av massekulturen. Utfordringen er å være både global og lokal, og å være særpreget men samtidig universell. Framptons lære om kritisk regionalisme er en reaksjon på den moderne arkitekturens fokus på det rasjonelle og enkle geometriske formspråk, uten noen form for ornamentikk eller andre element som viser til kultur, tradisjon og historie.

Uttrykket kritisk regionalisme som blir presentert i boken «Towards a critical regionalism» (1981) innebærer at en må ivareta de lokale kultur for å vise stedets særpreg og tradisjon, men man må også være åpen for å ta opp nye impulser og påvirkning fra utenforstående faktorer. I forhold til arkitektur handler kritisk regionalisme om bygningen og dens forhold til omgivelsene, hvor det konkrete og stedbundne balanseres med globale påvirkninger og teknologiske fremskritt. Kritisk regionalisme er med andre ord ingen egen stil, men en kritisk kategori som fokuserer på den konkrete bygningen og hvordan den kan gi mening til menneskene.

Kritisk regionalisme er et sett ulike kritiske faktorer som i korte trekk kan oppsummeres på denne måten:

1. Arkitektur skal formes med tanke på å vise stedets særpreg gjennom å tilpasse seg til klima, terreng og tradisjonell byggestil.
2. Arkitektur skal utnytte teknologi og kunnskap og være åpen for påvirkning utenfra, så fremt den tjener en hensikt for arkitekturen og menneskene.
3. Arkitektur er et fysisk objekt og gjennom sin konkrete form er den en motvekt til de immaterielle uttrykkene, tempoet og dynamikken i globaliseringens tid.

Barnebilde fra "Sverd i Fjell"

STEDSIDENTITET

Norberg-Schulz forklarer i sin teori at det er viktig å inkorporere stedets identitet i arkitekturen fordi "Mennesker bygger for å få fotfeste i verden". Arkitekturens oppgave innebærer ikke bare det rent praktiske som tak over hodet, men også å tilfredstille menneskets behov for mening.

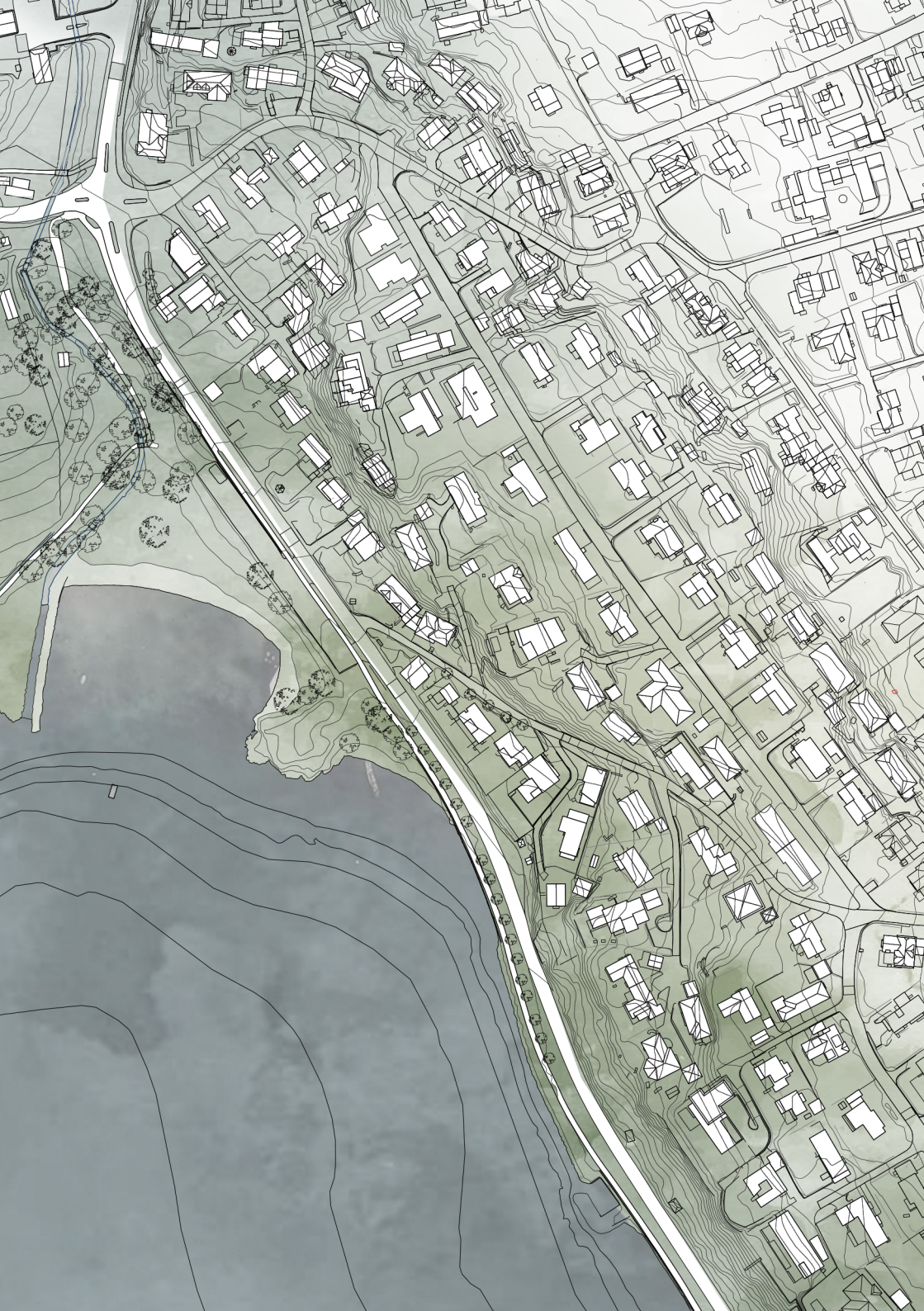
Etter det ble funnet olje i Stavanger på slutten av 1960-tallet har byen vært i en stor vekstfase. Dette førte til flere bygninger uten en klar forankring til verken omgivelsene, tradisjonen eller kulturen. Landskapet og omgivelse ble endret og tilpasset bygningene, i stedet for omvendt. Som resultat reflekterer ikke arkitekturen lenger omgivelsene. Noe som ifølge Norberg-Schulz defineres som «stedstap»; stedets tap av karakter og identitet.

Som barn har jeg vokset opp med en tilknytning til Møllebukta som rekreativt område, men alltid med kjennskap til stedets tilknytning til vikingtiden. Viten om historien gir stedet en verdi, identitet og karakter utover at det er et naturskjønt område. Slik som det er i dag er det ingen direkte serverdigheter som formidler stedets historie, utover monumentet "Sverd i Fjell". Praktiske funksjoner som parkeringsplass blir prioritert over å fremme stedets kulturhistorie (identitet).

Hensikten med prosjektet er å skape en økt oppmerksomhet på Møllebuktas identitet. Jeg ser et potensiale i å skape et sted som gjør historien tilgjengelig for flest mulig mennesker. Et sted hvor de kan dele opplevelser forbundet med historie, matkultur og vannkultur og dermed gi brukerne en tettere relasjon til stedet.

STEDET

Lufffoto møllebukta 1937

Badestrand

Vikingmarked

Vindsurfing

MØLLEBUKTA

Møllebukta er en liten bukt med sandstrand som befinner seg i den sørøstlige delen av Stavanger kommune i bydelen Madla. Stedet er oppkalt etter Møllebekken fra Stokkavannet som renner ut i bukten på vestsiden av strandområdet. Området ble historisk brukt til å drive en kornfabrikk og det var først senere på 1700-tallet at det ble etablert en park.

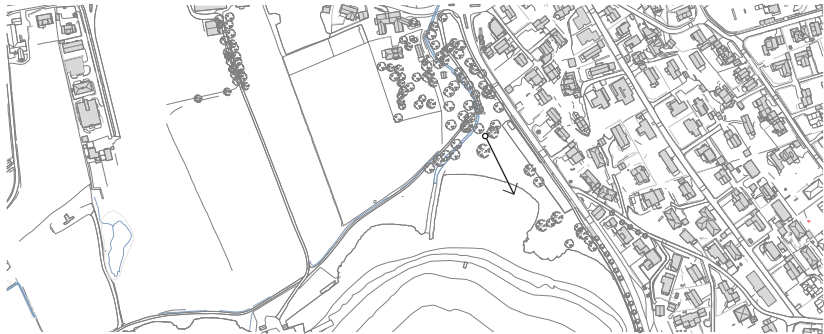
I dag består stedet av strand og grønne arealer og blir brukt som rekreativt område. Her kommer man for å bade, grille og drive vannsport. En gang i året er det vikingmarked for å minnes stedets tilknytning til vikingtiden.

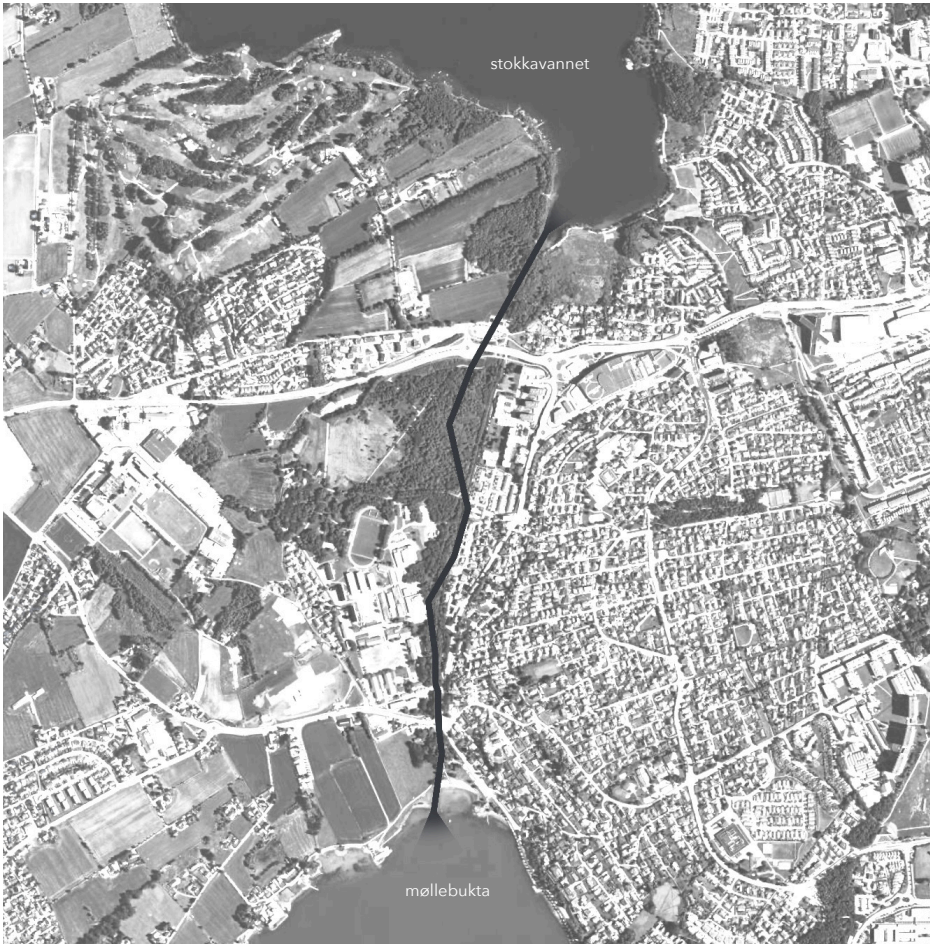
Møllebukta er tilgjengelig for alle og har flere muligheter for ankomst. Man kan ankomme med bil, som turgående, som syklist eller med farkost. Stedet blir flittig brukt av lokalbefolkningen så vel som turister som kommer for å se det naturskjønne området og monumentet "Sverd i Fjell".

Møllebukta plasserer seg mellom to områder hvor det i øst er tett på småhusbebyggelse, mens det i vest består av større åpne områder med landbruksjord. Byutviklingen i området har ført til betydelig reduksjon i det dyrkede arealet. Stedet har med andre ord en urban kontekst, men hvor man stadig kan få komme tett på naturen. Landskapet utgjør et typisk jænsk lavland og er til tider preget av et åpent og værhardt klima, noe som gjør det ideelt for vindsurfing men ikke alltid som oppholdssted.

Jæren - Jæren er en region i Rogaland fylke som strekker seg om lag 65 kilometer fra Boknafjorden i nord og fram til Dalane i syd. Distriktet består av åtte kommuner: Sandnes, Sravanger, Hå, Klepp, Time, Gjesdal, Sola og Randaberg.

Møllebekken renner fra Stokkavannet og ut i Møllebukta

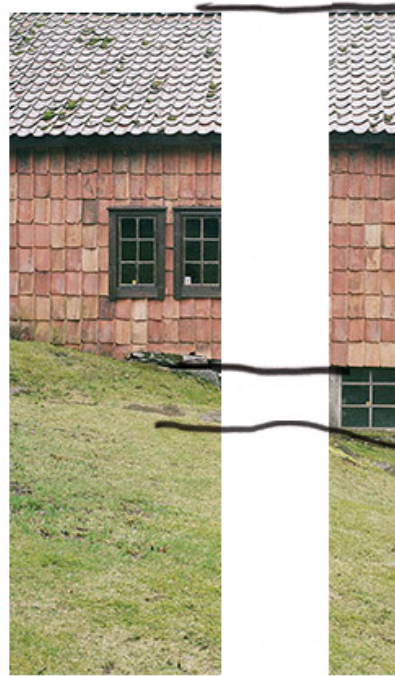

Møllebekken renner ut i havet

Møllebekken i de grønne omgivelsene omkring Møllebukta

OPPGAVEN

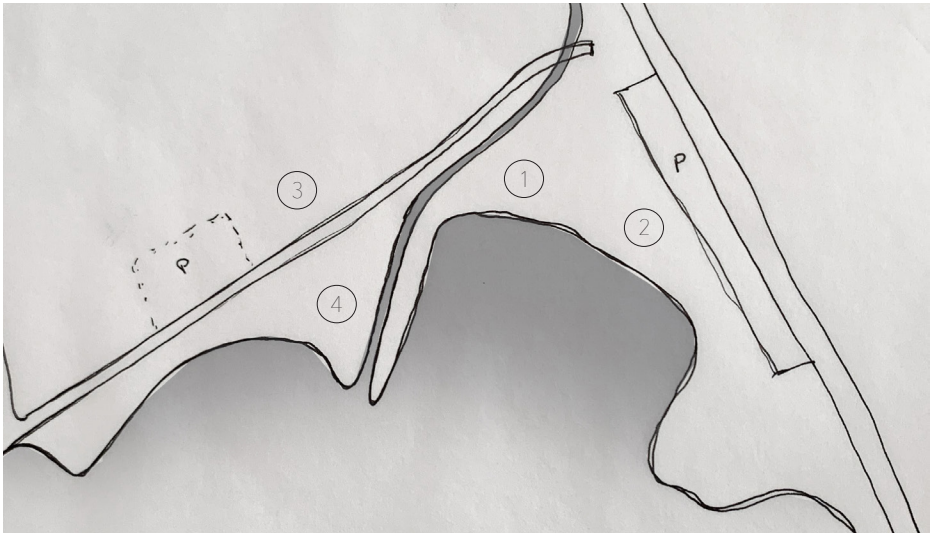

Diagram site: forslag til plassering

Utifra de 4 forslagene ser jeg mest potensiale i nr4. Det er synlig fra alle ankomstscenarier og kan lett kobles på både tursti og vann. Det er mulig at en kombinasjon av nr.3 og nr.4 også kan fungere. Plassering nr1 og nr2 er valgt bort fordi jeg synes de skjærer for utsikt og tar opp større deler av stranden.

AVGRENSNING

Fokuset i prosjektet er kulturhistorien til Møllebukta og hvordan den best kan formidles gjennom kulturhuset Haraldheim.

I oppgaven vil det undersøkes hvordan prosjektet blir plassert på sitet. Jeg ser potensiale i et sted som ligger tett på vannet og samtidig kobler seg på turstien, med de åpne dyrkede arealer i vest og tett småhusbebyggelse i øst.

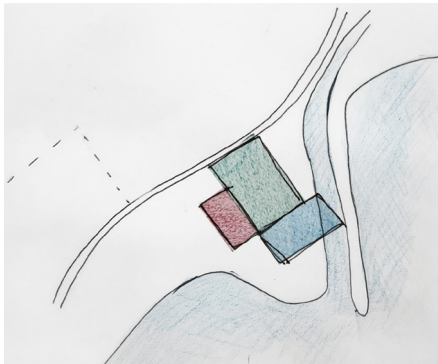
Prosjektet skal ikke skjerme for området, men iscenesette det. Stedet skal invitere lokalbefolkningen og turister inn og skape en synergieffekt mellom kulturhistorie, mat- og vannkultur. Det er et sted hvor man kan samles og møtes på tvers av ulike interesser.

Haraldheim skal utfolde kombinasjoner av stemninger, materialer og rom som genererer arkitektoniske opplevelser med utgangspunkt i Jærhusets organisering, materialer og klimasoner.

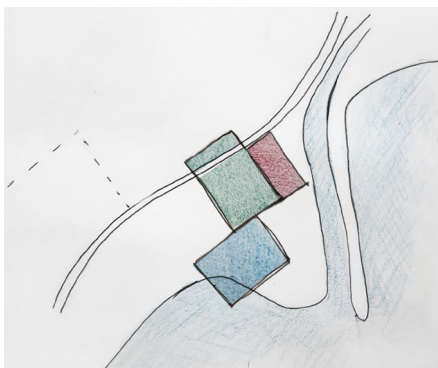

Plassering 3 og 4

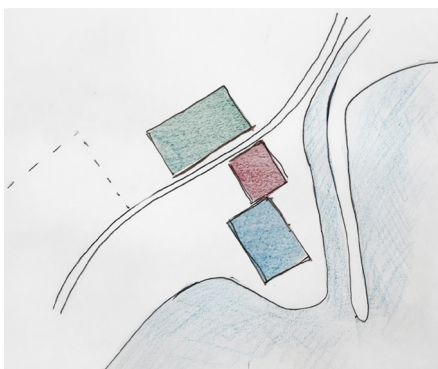
Skisseforsøk på plassering i forhold til tursti og vann

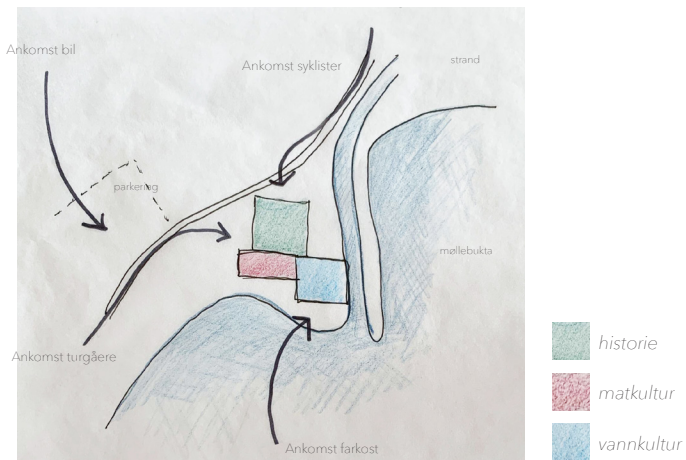
Prosjektet legger seg opp mot stien og ut over møllebekken som renner ut i Møllebukta.

Prosjektet legger seg over stien. Dette gjør at man skal gå gjennom bygningen. Folk som ikke besøker stedet vil også få en opplevelse utenfra. Videre legger bygningen seg over vannet på den andre siden.

Programmene fordeler seg utover. Noe legger seg på den andre siden av stien, mens resten forholder seg på samme side.

Ankomstdiagram

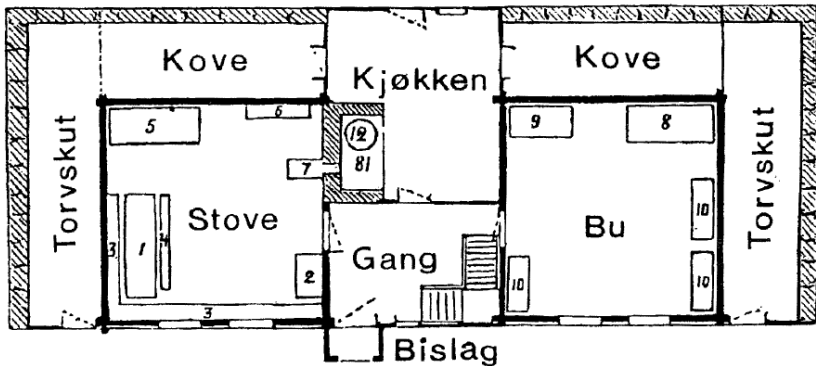
En av fordelene ved plasseringen er mulighetene for ulike ankomster, noe som gjør at stedet er veldig tilgjengelig. Man kan ankomme med bil, som turgående, syklist og med farkost

(programmet er midlertidig plassert for å vise de ulike ankomster)

Jærhus

Materialebruken er preget av sparsom bruk av tre: Stein og halmkledning erstatter trepanel på ytterveggene på dette husmannshuset i Time fra 1989.

Plan over et eldre Jærhus med innredning inntegnet.

JÆRHUSET

Begrepet "Jærhus" blir til vanlig benyttet om en type bygninger som inntil 1. verdenskrig var karakteristisk for Jæren. Husene ble formet etter behov, tilgjengelige materialer og klimaet.

Landskapet på Jæren er åpent og værhardt og skiller seg ut fra andre områder i Norge ved å være treløst og med mye stein fra istiden. Jærhusene var derfor oftest plassert med den ene langsiden mot havet og med skutene mot nordvest og sørøst. På denne måten ga skutene, som i vinterhalvåret var fylt med torv, en isolerende effekt. Skutene er noe av det som er mest typisk ved Jærhusene

Andre karakteristikk ved Jærhusene er lav høyde, at de er tilnærmet symmetriske med dør og bislag i midten og at de har to og to sammenstille vinduer på hver side. Husene har oftest ikke noen tradisjonell grunnmur. De ligger gjerne i en svak helling med baksiden rett ned på bakken og en lav mur på forsiden eller på et lavt steinfundament. Med sin lave langstrakte form kunne husene ofte virke som de gikk i ett med landskapet.

Stove - stuen var det daglige oppholds- og spiserommet. Her stod bileggerovnen som holdt rommet varmt. Husbondsfolket og de små barna hadde ofte sin soveplass her.

Bu - Bua ble betraktet som husets stas-stue og brukt til særlige anledning, f.eks gjester. Den var møblert med bord, benker og senger og ble også benyttet som sengeværelse for gjester.

Skud / Skut - Et en-etasje, som oftest uisolert, tilbygg på jærhus, som regel også uten vindu. En skut på et hus ligger i forlengelse av huset, altså på kortveggen. På Jæren er det ikke uvanlig med skuter på begge kortveggene, men det er særlig den som vender mot nord som er viktig, for den isolerer boligdelen ved at den tar godt av nordavinden.

Torvskut - Lagring av torv til brensel i oven.

Kove - Et lite rom innenfor stuen. Koven kunne ha flere funksjoner; ekstra soverom, gjesterom, spiskammer eller til å oppbevare kjøkkentøy og annet utstyr. Koven hadde normalt ikke ildsted eller vindu/glugge.

Tradisjonelle materialer

Torv

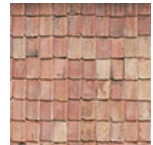
Sten

Tre

Halm

Moderne Jærhus

Den norske arkitekten Per Lines tolkning og renovering av Jærhuset.

Det blir brukt tegl på tak og fasade og hvitmalet tre, sten er fortsatt en del av huset.

MATERIALER

Bruken av naturgitte ressurser som tre, halm, sten og torv er blant de mest fremtredende trekkene i den gamle jærske byggeskikken.

Tre: På det skogløse Jæren ble tømmer til husbygging hentet andre steder; Ryfylke, Hardanger eller Bjerkreim. En værhard kyst med mange skipsforlis resulterte i vraktømmer, særlig på gårdene ved sjøen. Det vanligste tømmeret var furu.

Halm: Halm ble ofte brukt som en foreløpig kledning mens tømmeret fikk "satt seg". Deretter ble huset kledd med trepanel, ofte bare fasadeveggen til å begynne med.

Sten: Tidligere var det ikke vanlig at alle husets vegger var tømret. Stueveggen var det alltid, mens bakveggen i kover og svaler og skutenes endeveggen kunne være av sten, slik at stuen var omgitt av et skall av sten på tre sider. Sten er et lett tilgjengelig materiale på Jæren og det finnes mye av det etter istiden.

Torv: På de gamle jærhusene ble torv benyttet som taktekke. Dette var et lett tilgjengelig materiale som isolerte og førte til bedre temperaturutjevning både dag og natt. Tradisjonelt var torvtak på en vanntett undertekking av bjørkenever.

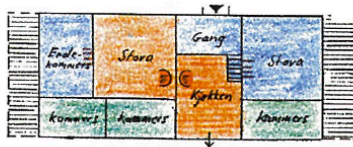
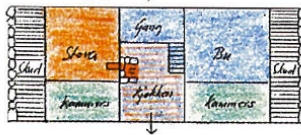
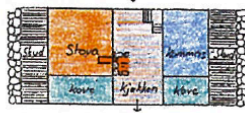
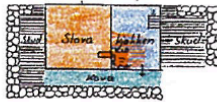
Jærhuset har endret seg i takt med at flere materialer ble tilgjengelig. Da det på slutten av 1800-tallet kom et teglverk på Jæren ble taket skiftet ut fra torv til teglsten. Tre ble etterhvert også mer tilgjengelig og husene ble bekledd med trepanel. Teglsten ble også senere brukt som kledning, særlig i gavlene. Dagens jærhus består i hovedsak av tre, ofte malet hvitt, og det er i mindre grad brukt sten som yttervegg.

Never eller bjørkenever - betegnelsen på den ytterste del av barken på bjørketrær. Never består av døde celler, såkalte korkceller, noe som gjør at den er vanntett og dermed motstandsdyktig overfor råte. Never har blitt mye brukt til takteking som underlag for torvtak, men også som materiale for kurvfletting og andre nyttegenstander.

Illustrasjonen viser et temperaturhierarki i store og små jærhus. Oppholdsrommene prioriteres å holdes varme.

Blått = halvklimasoner
Rødt = varme zoner

Jærhuset plasseres seg i forhold til terrenget og vinden. Det er bygget lavt og inn i terrenget hvor det kommer mest vind og åpner seg mer opp til den side hvor det kommer mest sol.

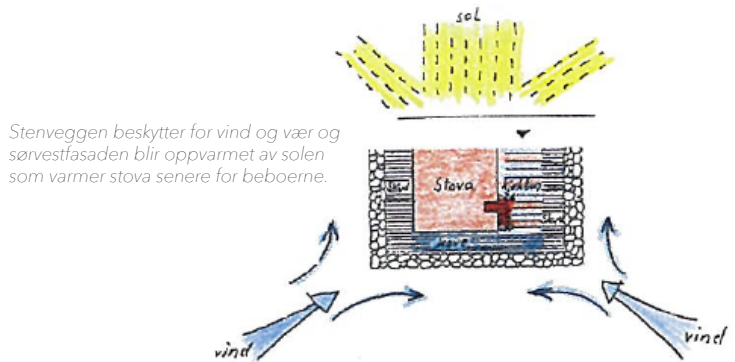
KLIMASONER

Typisk for jærhusene var oppdelingen i varme og kalde rom. Rommene ble ordnet sammen med forskjellige egenproduserte temperaturer og brukstemperaturer på en effektiv måte til gjensidig fordel.

Husets indre kjerne (stova) ble innebygget på tre sider av halvklimaliserte rom som i tillegg var topp isolert; skut og kove. Skuten var oppbevaringsrom for torv og koven hadde ulike funksjoner som f.eks. oppbevaring av utstyr. Disse rommene var bygget i sten og fungerte som et skall til det dyre og sårbare trematerialet i kjernen.

Den sørvestlige siden av stova ble ikke innebygget. Her ble det satt inn vinduer med utsikt og kontroll over havet. Sammen med tømmerveggen utgjorde denne sørvestfasaden den perfekte solfangeren. Små vinduer, blant annet fordi glass var dyrbart, slapp lys inn i stuen om dagen og lite varme ut om kvelden. Tømmerveggen varmt seg opp i løpet av dagen og strålte den lagrede varmen ut i stuen etter solnedgang, akkurat til den tiden da alle beboerne var kommet inn fra dagens utarbeid.

I økologisk planlegging kalles denne måten å organisere varme og kalde rom på for temperaturhierarki og er veldig energibesparende.

Hovedrommene er oppvarmet og tilleggsrommene fungerer som isolasjon rundt.

Friluftshuset

Av den norske arkitekten Per Line. Arkitekten så en kvalitet i den lave høyden og de smale rommene til jærhuset. Det ga en intim stemning til brukeren.

Stemning

Ute / inne og åpent / lukket - En flytende kontrast mellom ute og inne og spill av lys og skygge gir en særlig stemning til både ute og innerrom.

Brukere

turgåere

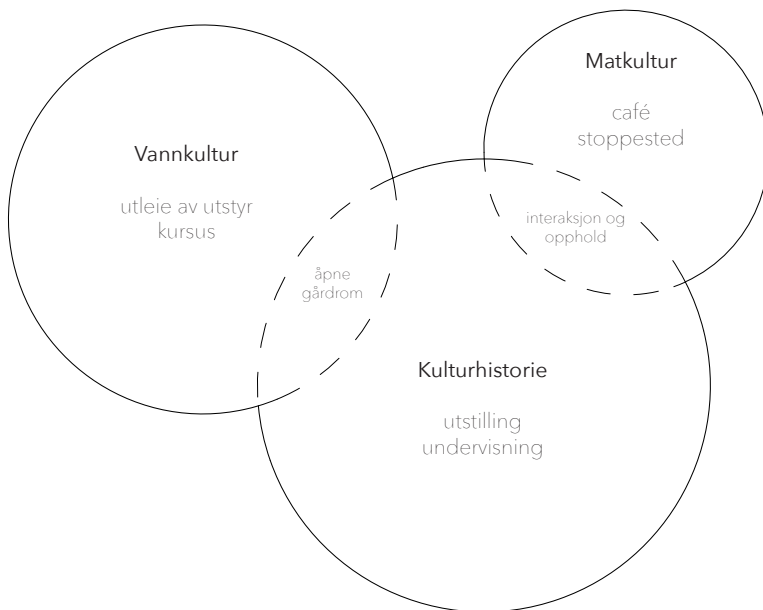
turister

vannsportentusiaster

skoleelever

Program diagram

Det vil oppstå mindre overlappinger på tvers av de ulike programmene som vil fungere som møtepunkt eller samlingsrom. Disse kan være i form av åpne gårdrom med visuell forbindelse eller sted med interaksjon og opphold.

VEILEDENDE LEVERINGSMATERIALE

Områdeplan 1:1000
Snitt 1:1000

Plan 1:200
Snitt 1:200
Fasade 1:200

Plan 1:50
Snitt 1:50
Facade 1:50

Visualiseringer / Illustrasjoner
Diagrammer

VEILEDENDE ROMPROGRAM

Kulturhistorie

Her skal man lære om stedet gjennom en form for utstilling med lyd, bilder og evt. lokal kunst. Brukerne vil være lokale som er interessert i å vite mer om stedet, turister og skoleelever på ekskursjon.

Vannkultur

Møllebukta er et sted hvor man seiler og vindsurfer, det skal være mulighet for utleining av våtdrakter og etc. I tillegg til kurstilbud for de som vil lære mer om vannsport.

Matkultur

Mindre cafe som blir et stoppested hvor folk kan ta en kopp kaffe eller nyte egen niste. Det vil også serveres dagens rett som formidler den norske matkulturen til folk utenfra, men også til lokalbefolkningen.

Leveringsmaterialet og romprogram er veiledende og jeg forbeholder meg retten til å awike fra formatet. Leveringsmaterialet illustrerer et ønske om å utfolde prosjektet over flere skalatrinn.

KILDER

Illustrasjoner

(Hvis bildet eller illustrasjonen er laget/tatt selv er de ikke listet her)

s.12

Møllebukta i Hafrsfjord, Stavanger byarkiv, 2009.

Lokalisert 29 jan. 2021: <https://digitaltmuseum.no/021018242353/mollebukta-i-hafrsfjord>

s.14 & 21

Møllebukta, Karlsen, G., 2019

Lokalisert 25 jan. 2021: <https://www.google.com/maps/@58.9417534,5.6711984,3a,75y,129.98h,90t/data=!3m8!1e1!3m6!1sAF1QipPrZQtYJX-97jLb-FjARmzK0YzHxqAhG-GtuEuH!2e10!3e11!6shhttps:%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipPrZQtYJX-97jLb-FjARmzK0YzHxqAhGGtuEuH%3Dw203-h100-k-no-pi-0-ya148.40126-ro-0-fo100!7i8192!8i4096?hl=en-GB>

s.24

Bygget i Norge I, C. B. Robert, 1981

Lokalisert 10 jan. 2021: https://www.jaermuseet.no/samlingar/wp-content/uploads/sites/16/2015/09/1997_009_J%C3%A6rhuset.PDF

s.24

Plan over et eldre sammensatt hus med innredningen inntegnet, Grude, J., (ukjent)

Lokalisert 10 jan. 2021: https://www.jaermuseet.no/samlingar/wp-content/uploads/sites/16/2015/09/1997_009_J%C3%A6rhuset.PDF

s.26

Jærhus Træe på Line, Eirik, S., 2016

Lokalisert 3 feb. 2021: <https://fokus.foto.no/i/1055844>

s.26

11 projects by Per Line, Trodahl, Å., (ukjent)

Lokalisert 1 feb. 2021: <https://www.rasmusnorlander.se/projects/per-line.html>

s.28

Skjematisk fremstilling av klimasoner, Pommeresche, H., (ukjent)

Lokalisert 10 jan. 2021: https://www.jaermuseet.no/samlingar/wp-content/uploads/sites/16/2015/09/1997_053_J%C3%A6rhuset_i_%C3%B8kologisk_perspektiv.PDF

s. 30

Hytte Bygger, Norlander, R., (ukjent)

Lokalisert 25 jan, 2021: <https://www.byggfakta.no/stille-arkitektur-53091/nyhet.html>

s.31

The hallway library is glazed on both sides, creating a contemplative space, Johnson, K. 2018

Lokalisert 27 jan. 2021: <https://www.wallpaper.com/architecture/olson-kundig-architects-house-washington->

s.31

Colorado Outward Bound Micro Cabins, Kuroiwa, J., 2016

Lokalisert 27 jan. 2021: <https://www.archdaily.com/785103/colorado-outward-bound-micro-cabins-university-of-colorado-denver/5705b249e58ece67180000b4-colorado-outward-bound-micro-cabins-university-of-colorado-denver-photo>

Litteratur

Kvernelnad T. W. (2008) Per Line - jærhusets fornyer.

Lokalisert 20 jan. 2021: <https://core.ac.uk/download/pdf/52078766.pdf>

Pommeresche, H. (ukjent) Jærhuset i økologisk perspektiv.

Lokalisert 10 jan. 2021: https://www.jaermuseet.no/samlingar/wp-content/uploads/sites/16/2015/09/1997_053_J%C3%A6rhuset_i_%C3%B8kologisk_perspektiv.PDF

Reigstad, J. (ukjent) Jærhuset.

Lokalisert 10 jan. 2021: https://www.jaermuseet.no/samlingar/wp-content/uploads/sites/16/2015/09/1997_009_J%C3%A6rhuset.PDF

Thorsnæs, G. (2020) Madla - bydel i Store norske leksikon på snl.no.

Lokalisert 20 jan. 2021: https://snl.no/Madla_-_bydel

Thorsnæs, G. (2020) Jæren i Store norske leksikon på snl.no.

Lokalisert 20. jan 2021: <https://snl.no/J%C3%A6ren>